

Сакалюк А. П.,
науковий співробітник
КЗ «Славутський історичний музей»

КНЯЗЬ ПАВЛО КАРОЛЬ САНГУШКО: ПОЛІТИЧНИЙ ДІЯЧ ТА МЕЦЕНАТ

У статті досліджується життя та діяльність князя Павла Кароля Сангушка (1680–1750) як впливового магната Речі Посполитої XVIII століття. Розглядаються його політична кар'єра, успішні шлюбні стратегії, господарський талант та меценатська діяльність.

Ключові слова: Павло Кароль Сангушко, Річ Посполита, XVIII століття, магнат, політичний діяч, державна служба, шлюбна політика, господарська діяльність, меценатство, фундатор, Барбара Дуніна, Славута.

Павло Кароль Сангушко (1680–1750) постає знаковою фігурою в історії Речі Посполитої першої половини XVIII століття. Його життєвий шлях, тісно переплетений з політичними інтригами, боротьбою за вплив та соціально-економічними реаліями епохи, відображає складний процес еволюції магнатських родин та їхньої ролі в державі.

Походячи з ковельської гілки впливового роду Сангушків, Павло Кароль успадкував не лише значні маєтності, але й амбіції щодо зміцнення позицій своєї родини. Його генеалогічне коріння сягало князів Ольгердовичів, що підкреслювало давність та знатність роду. Коли Павлові Каролі виповнилося чотири роки, помер батько. Опіку над ним та його старшим братом Казимиром Антонієм і сестрою Анною взяли на себе двоє братів матері: Франциск Стефан Сапега та Леон Базилій Сапега. Після їхньої смерті у 1686 році, опікунство перейшло до іншого дядька Бенедикта Павла Сапеги. Спочатку освітою Павла Кароля займалася його старша сестра Анна Катерина, яка з 1692 року стала дружиною Кароля Станіслава Радзивілла. У 1700 році, після розділу спадку з братом, він став незалежним у майнових питаннях і в листопаді того ж року вирушив у річну навчальну подорож за кордон [5].

Раннє сирітство та виховання в колі могутніх Сапегів та Радзивіллів сформували його політичні погляди та навчили мистецтву дипломатії. Освітня подорож Європою розширила його світогляд та заклала фундамент для успішної політичної кар'єри.

Вірно служачи королю Августу II, Сангушко поступово піднімався щаблями державної служби, обіймаючи ключові посади, зокрема литовського надвірного та великого маршалка. Його політичний вплив зростав, особливо під час елекції Августа III, де він відіграв важливу роль у забезпеченні його обрання, отримавши за це вищу маршалківську булаву Великого князівства Литовського.

Майстерна шлюбна політика стала важливим інструментом зміцнення матеріального становища та впливу Павла Кароля. Його одруження з Броніславою Пеняжківною, а згодом з Маріанною Любомирською, спадкоємицею Острозької ординації – одного з найбільших земельних комплексів Речі Посполитої – значно розширили його володіння та політичну вагу [3, с. 270]. Успішне врегулювання майнових питань та ефективне управління успадкованими маєтностями засвідчили його господарський талант.

Останні роки життя Павла Кароля Сангушка були позначені як особистими подіями, зокрема одруженням з юною Барбарою Дуніною (після смерті Маріанни Любомирської, з якою мав лише одного сина-спадкоємця), так і продовженням активної діяльності на політичній та господарській ниві. Другий шлюб князя Павла Кароля Сангушка з Маріанною Любомирською приніс довгоочікуваного спадкоємця чоловічої статі. Однак, син не виправдав сподівань батька, не виявивши здатності до управління родинними маєтками чи успіху в державній службі, а також не дбаючи про продовження роду. Це стало причиною того, що на момент смерті другої дружини, 47-річний князь зіткнувся з загрозою припинення існування його гілки роду [2, с. 151].

З метою розв'язання цієї проблеми, Павло Кароль, незважаючи на свій вік, за порадою лікаря, вирішив одружитися втретє. Його обраницею стала 17-річна Барбара Дуніна, шлюб з якою вважався вкрай бажаним для забезпечення спадкоємців.

Барбара походила зі знатної родини, рано втратила батьків і виховувалася мачухою. Вона отримала добру освіту, мала

мистецькі інтереси та була релігійною, що відповідало критеріям князя.

Родина Барбари швидко погодилася на шлюб, а от сама наречена вагалася довше. Зрештою, вона прийняла пропозицію. Весілля відбулося у Варшаві в 1735 році. Шлюбний договір врегулював майнові питання Барбари та підкреслив знатність обох родин [5].

Цей шлюб виявився напрочуд плідним, подарувавши подружжю десятиох дітей, з них лише шестеро досягли повноліття. Павло Кароль толерантно ставився до мистецьких захоплень молодшої дружини та її світського салону, хоча головним заняттям дружини було виховання дітей. Князь представляв її у вищому товаристві, сприяючи її соціальним зв'язкам. Барбара публічно висловлювала вдячність для свого чеснотливого та мудрого чоловіка [4, с. 23].

Управління майном залишалося за Павлом Каролем, але під час його відсутності княгиня опікувалася маєтностями. Важливі рішення приймалися спільно. Князь проявив передбачливість, завчасно подбавши про матеріальне забезпечення дружини та дітей, призначивши Барбару управителькою їхніх маєтків. Також були підготовлені плани щодо скромного похорону князя в Любліні.

Майже за рік до смерті князя в Заславі народився його останній син Януш Модест. Павло Кароль Сангушко помер 14 квітня 1750 року в Загайцях на Волині. Його поховали 27 травня 1751 року в костелі капуцинів у Любліні. Серце поховали наступного дня в парафіяльному костелі в Любартові [6, с. 36].

Смерть Павла Кароля Сангушка підсумувала епоху впливового магната, чия діяльність залишила помітний слід в історії Речі Посполитої. Його вміння поєднувати політичну амбіцію з прагматичним господарюванням, його зусилля щодо зміцнення родинного впливу та відновлення занепалих міст роблять його постать важливою для розуміння соціально-економічних та політичних процесів, що відбувалися в державі у перехідний період.

Павло Кароль Сангушко постає як людина глибокої релігійності та меценат. Був фундатором костелів та монастирів [7, с. 2]. Серед них: мала базиліка святої Анни в Любартові –

храм, збудований у стилі бароко в роках 1733–1738, за проектом Паоло Фонтани; костел святого Лаврентія та монастир капуцинів – костел був збудований у роках 1737–1741 у стилі тосканського бароко, також за проектом архітектора Паоло Фонтани, надвірного архітектора Сангушків, тогочасних власників Любартова (храм був заснований спільно Миколаєм Кшинецьким, скарбником тереховлянським і полковником польського війська, та князем Павлом Каролем Сангушком); в 1726–1733 роках завдяки другому шлюбу з Маріанною з Любомирських, Павло Кароль Сангушко заснував костелі монастир отців Капуцинів у Любліні, де й був похований у 1750 році; крім того, разом зі своєю третьою дружиною Барбарою Дуніною, він став фундатором костелу Возвищення Святого Хреста отців Бернардинів в місті Тарнов (костел будувався в 1747–1776 роках на місці дерев'яної будівлі); костел Святого Йосипа та монастир Лазаритів у Ізяславі [3, с. 271] почали будуватись в 1747 році за покровительства нашого князя та інші [7, с. 2].

Барбара після смерті чоловіка виявила себе енергійною та мудрою управителькою, продовживши зміцнювати економічний потенціал родини та підтримуючи культурні і наукові ініціативи. Її діяльність стала яскравим прикладом впливу жінок у магнатському середовищі епохи Станіслава Августа Понятовського [1]. Саме вона, будучи повноправною господаркою заставських маєтностей на Волині (і Славуті в т.ч.), та інших володінь, княгиня в 1752–1774 роках багато часу проводить, контролюючи і розвиваючи господарську діяльність у власних маєтках, активно підтримує розбудову своїх міст та сіл.

Зокрема, княгиня Барбара продовжила меценатську традицію родини Сангушків, фінансування будівництва й ремонту храмів, матеріально підтримувала молодих літераторів, лікарів та ін., займалася літературною та перекладацькою діяльністю [3, с. 278].

В 1774 році Барбара Сангушко провела розподіл майна між своїми синами. В результаті цього поділу найбільш прибуткові маєтності – Славутський ключ – відійшли у власність Героніма Сангушко, який першим з роду Сангушків оселився в Славуті та всерйоз зайнявся її розвитком.

Таким чином, Павло Кароль Сангушко залишив помітний слід в історії Речі Посполитої XVIII століття. Його політична кар'єра, шлюбні стратегії, господарська діяльність та меценатство відображають складні соціально-культурні процеси епохи.

Смерть Павла Кароля Сангушка не зупинила розвиток його починань. Започатковані ним процеси у сфері управління родинними маєтностями та меценатства, особливо ті, що стосуються розбудови Славути, мали продовження у діяльності його нащадків, підкреслюючи спадковість впливу та значення його внеску в історію роду Сангушків.

Список використаних джерел та літератури:

1. Andrzej Wlusek. Sarmacka dama: Barbara Sanguszkowa i Izabela Branicka. *Artykuły historyczne*, 2018.
2. Jolanta M. Marszalska. Barbara z Duninow Sanguszkowa (1718–1791). *Rocznik Tarnowski. Tarnowskie Towarzystwo Kulturalne i Muzeum Okręgowe w Tarnowie*. Tarnów, 1993. 302 st.
3. Jolanta M. Marszalska. Religious foundations of Princes Lubartowicz-Sanguszko of Kowelski lineage in the turn of the 17th and 18th century in Wołyń. *The Person and the Challenges. Volume 3*, 2013. Number 1. P. 267–280.
4. Krzysztof Moskal. Panie na Tarnowie. Miejska Biblioteka Publiczna Im. Juliusza Słowackiego W Tarnowie, 2021.
5. Krzysztof Moskal. Panowie na Tarnowie. Cz. 17. Paweł Karol Sanguszko (1680–1750).
6. Marian Butkiewicz. Najokazalszy pogrzeb na Lubelszczyźnie w okresie staropolskim : «Pompa funebris» Pawła Sanguszki w świetle ówczesnych relacji. *Rocznik Lubelski*, 2011. № 37, st. 33–46.
7. Wystawa : «Świadczenia religijności książąt Sanguszków z przełomu XIX i XX w. w zbiorach Miejskiej Biblioteki Publicznej». URL: <https://dlibra.biblioteka.tarnow.pl/en/dlibra/publication/1328/edition/1167>